

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, доцента

Кармази Олександри Олександрівни

на дисертацію Хорошої Тетяни Сергіївни

**«Реалізація спадкових прав у міжнародному приватному праві»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право**

1. Актуальність теми дисертації

Розширення всебічних зв'язків у різних сферах життєдіяльності людей значно полегшило переїзд громадян з однієї держави до іншої та їхнє працевлаштування на новому місці. У разі смерті громадянина за кордоном виникає низка правових проблем, серед яких важливе місце посідають питання правового регулювання спадкових відносин. Спадкове право різних держав має значні розбіжності у врегулюванні спадкових відносин з іноземним елементом. До того ж наявність у спадкових відносинах іноземного елемента пов'язує ці відносини з правом не однієї держави, а декількох держав. Це дає підстави кожному із правопорядків претендувати на врегулювання одних і тих самих спадкових відносин з іноземним елементом, а отже породжує актуальний предмет для дослідження із застосуванням методів, притаманних науці МПрП.

Крім того, тема спадкування є і ще довго буде актуальною, оскільки спадкове право кожної держави складалося історично, тісно пов'язане з моральними та релігійними нормами, з національними традиціями та звичаями, які існують у суспільстві, тощо. У зв'язку з цим, з одного боку, норми спадкового права різних

держав кардинально відрізняються, і це призводить до виникнення колізій права, а з іншого – держави ухиляються від уніфікації норм спадкового права.

Слід також зазначити, що дисертацію виконано в рамках науково-дослідних тем Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Тема дослідження відповідає Пріоритетним напрямам розвитку правової науки на 2011–2015 роки, затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України, та перспективним напрямам кандидатських та докторських дисертацій за юридичними спеціальностями, Перелік яких затверджено рішенням Президії Національної академії правових наук України від 18.10.2013 № 86/11.

Отже, дисертаційна робота є актуальною, оскільки в ній здійснено всебічний комплексний науковий аналіз спадкових відносин з іноземним елементом з точки зору міжнародного приватного права та юридичного процесу, законодавства іноземних держав та України, з питань регулювання зазначених відносин, а також надано пропозиції по запровадженню нових правових норм у сфері спадкування.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз дисертації Хорошої Т.С. свідчить про те, що автору вдалося досягнути мети дослідження, а представлені наукові результати, висновки та рекомендації – обґрунтовані, достовірні. Використання різноманітних методів на різних етапах дослідження дало змогу дисертанту розкрити поставлені у роботі завдання, та визначило цінність дослідження в теоретичному і практичному значенні.

Дослідження відзначається послідовністю, взаємозумовленістю концепції і результатів, цікавим змістовним матеріалом, аргументованістю. Характерною ознакою даної дисертаційної роботи є аналіз особливостей регулювання спадкових відносин через призму міжнародного приватного права та юридичного процесу. Структура дисертації є вдалою та розкриває її зміст. Розділи роботи пов'язані внутрішньою логікою і послідовністю викладу думок. Вартим уваги є підхід дисертанта до об'єкту дослідження – міжнародних процесуальних правовідносин,

пов'язаних з видачею свідоцтва про право на спадщину нотаріусами та іншими уповноваженими державою особами. Авторка не просто звертається до комплексу приватноправових та процесуальних відносин, що складаються внаслідок правового регулювання спадкових відносин з іноземним елементом, а розглядає їх у динаміці.

Опрацювання значної кількості наукових джерел за темою роботи під час аналізу теоретичних засад регулювання спадкових відносин з іноземним елементом в міжнародному приватному праві та нотаріальному процесі, а також правової бази та практики такого регулювання, дозволило обґрунтувати наведені у дисертації наукові результати та пропозиції. Вірогідність наукових положень роботи підтверджується використанням законодавчих актів різних держав, зокрема і України, міжнародних нормативно-правових актів, судової практики, тощо.

Звертаємо також увагу, що положення дисертаційної роботи оприлюднено на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування (м. Київ, 12-13 вересня 2014 р.); Сучасні виклики для України у сфері права в умовах глобалізації (м. Запоріжжя, 23-24 серпня 2013 р.); Стан та перспективи розвитку юридичної науки (м. Дніпропетровськ, 31 серпня 2013 р.); Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє (м. Харків, 4-5 листопада 2016 р.).

Крім того, про обґрунтованість та достовірність основних результатів дослідження свідчить те, що вони можуть бути використані у науково-дослідній роботі, нормотворчій, правозастосовній діяльності та навчальному процесі.

3. Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження

Ознайомлення з дослідженням дає підстави стверджувати, що основні положення і висновки, які виносяться Хорошою Т.С. на захист, мають відповідний ступінь наукової новизни, їх підґрунтям є достатні методологічна, теоретична, інформаційна та джерельна бази. Зокрема, науковою новизною характеризуються такі положення і наукові результати:

- визначення міжнародного спадкового процесу як сукупності комплексних правових процедур, необхідних для реалізації спадкових прав за участю іноземного елемента, який має прояв у цивільно-правовій, нотаріальній, консульській, судовій, адміністративно-правовій (муніципальній) чи змішаній формі;

- обґрунтування необхідності створення спеціального інституту з питань іноземного законодавства при Міністерстві юстиції України, до повноважень якого пропонується віднести надання інформації на запити уповноважених осіб з приводу іноземного права, вивчення світової судової практики з питань, що пов'язані із застосуванням іноземного права, здійснення порівняльного аналізу іноземного права;

- визначення спадкових правовідносин з іноземним елементом (міжнародних спадкових відносин) як комплексних приватноправових відносин, що виникають внаслідок смерті фізичної особи (спадкодавця) та обтяжені наявністю іноземного елемента (суб'єкта, об'єкта або юридичного факту), який пов'язує дане правовідношення з іноземною правовою системою, та спрямоване забезпечити реалізацію спадкоємцем своїх спадкових прав;

- висновок про практичну доцільність приєднання України до багатосторонніх універсальних конвенцій в галузі спадкування з метою запровадження уніфікованих матеріально-правових норм спадкового права з питань визначення кола спадкоємців, переходу спадкового майна до спадкоємців, розподілу спадкової маси, тощо;

- науковий підхід до визначення ознак міжнародного спадкового процесу, якими є: наявність іноземного елемента, а відтак і зв'язок з міжнародним приватним правом; чітка законодавча урегульованість процесуальних дій в конкретній країні; детальна регламентація послідовності здійснення процесуальних дій; імперативність форми (встановлений порядок оформлення спадщини обов'язковий для всіх); це правозастосовний процес, мета якого спрямована на захист процесуальних спадкових прав через колізійні норми;

- характеристика особливостей процесу застосування колізійних норм: застосування колізійної норми передбачає тлумачення правової норми через встановлення її змісту та ідентифікації з тими фактичними обставинами, в яких вона повинна бути застосована; застосування колізійної норми передбачає принципи

взаємності, тобто недопущення таких прав іноземних громадян, які будуть ширшими від прав власних громадян країни; застосування колізійної норми допускає дія застереження про публічний порядок, коли іноземний закон, до якого відсилає колізійна норма, не застосовується з міркувань моралі, звичаїв або основ правопорядку; застосування колізійної норми передбачає легалізацію документів, складених за кордоном, які за формою, змістом та назвою істотно відрізняються від документів, прийнятих в правовому обігу країни, в якій здійснюється оформлення спадщини.

4. Зауваження до змісту дисертаційної роботи

Звичайно, не все у дослідженні вдалося висвітлити в однаковій мірі переконливо і прозоро, тому, оцінюючи позитивно дисертацію в цілому, потрібно звернути увагу на деякі зауваження та дискусійні положення.

1. Зважаючи на зміст ст. 1221 Цивільного кодексу України (щодо місця відкриття спадщини), дискусійною є пропозиція автора про заміну існуючої норми про відкриття спадщини за останнім місцем проживання спадкодавця, на її думку, «прогресивнішою прив'язкою» місця відкриття спадщини - місцезнаходження нерухомого майна чи основної його частини, а у випадку відсутності нерухомого майна – до місцезнаходження основної частини рухомого майна (сторінка 8 дисертаційної роботи).

Крім того, беручи до уваги вимоги частини третьої ст. 1221 Цивільного кодексу України, за якою в особливих випадках місце відкриття спадщини встановлюється законом, відповідні норми Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», а також недостатність висвітлення цього аспекту в роботі, доцільно було б з'ясувати думку автора щодо визначення місцем відкриття спадщини – місця подачі першої заяви про відкриття спадщини.

2. В дисертації приділено увагу застосуванню при визначенні вимог, які пред'являються до офіційного опублікування заяви про права бенефіціарів, прив'язки «lex fori». Натомість із тексту роботи незрозуміла власна точка зору автора з цього приводу (розділ 1 дисертаційної роботи).

3. Досліджуючи у межах другого розділу дисертації форми спадкування, автор зосередила увагу саме на видах форм спадкування, не приділяючи уваги обґрунтуванню поняття форми спадкування та відмежуванню її від правових суміжних категорій, наприклад порядку спадкування, тощо (сторінка 91 роботи). Відтак, недоліком роботи (як і в цілому дослідження) є нечіткість відмежування приватно-правових відносин (в аспекті матеріального права) від процесуально-правових відносин у сфері спадкування (через призму юридичного процесу). Перенавантаження роботи проблемами спадкування, які є предметом дослідження цивільного права.

4. Визначаючи ознаки міжнародного спадкового процесу (сторінка 7 дисертації), в дисертації автор поверхнево розкрила їхній зміст. Тому під час публічного захисту доцільно було б акцентувати увагу на кожній із наведених на сторінці 7 роботи ознак міжнародного спадкового процесу.

5. Як положення наукової новизни рівня «вперше» дисертанткою запропоноване бачення міжнародного спадкового процесу «як сукупності комплексних правових процедур, необхідних для реалізації спадкових прав за участю іноземного елемента, який має прояв у цивільно-правовій, нотаріальній, консульській, судовій, адміністративно-правовій (муніципальній) чи змішаній формі». Разом з тим запропоноване визначення є надто загальним та не надає кваліфікуючих ознак міжнародного спадкування, а його перша частина - може бути застосована до визначення будь-якої юридичної конструкції.

Крім того, у визначенні некоректно вжито правову конструкцію – «для реалізації спадкових прав за участю іноземного елемента», оскільки іноземний елемент може бути у формі об'єкта, суб'єкта чи юридичного факту, тому дискусійним є положення про те, що реалізація спадкових прав може відбуватися «за участю юридичного факту чи об'єкта».

Дискусійним та таким, що потребує уточнення є положення зазначеного висновку про прояв міжнародного спадкового процесу в «цивільно-правовій, нотаріальній, консульській, судовій, адміністративно-правовій (муніципальній) чи змішаній формі». Не зрозумілим, на мою думку, є виділення та співвідношення

таких форм, наприклад, цивільно-правової та нотаріальної форми. Також потребує уточнення термін «форма», використаний в цьому висновку та розділі 2 роботи.

6. Метою дослідження є розробка загальнотеоретичної моделі міжнародного спадкового процесу (сторінка 5 роботи), якій присвячено, зокрема підрозділ 2.2. роботи. Натомість, із змісту роботи не зрозуміло чітку модель міжнародного спадкового процесу, яка може бути використана в теорії права для нормативно-правового аналізу спадкового процесу з іноземним елементом. Тому потребують уточнення складові елементи міжнародного спадкового процесу.

Крім того, слід зазначити, що первинним елементом будь-якого юридичного процесу є процесуально-правові відносини. Разом з тим, в роботі недостатньо приділено уваги процесуальним відносинам у сфері міжнародного спадкового процесу. Відтак, на мою думку, в дисертації слід було б розкрити зміст та визначити особливості таких відносин, а також встановити їх зв'язок із «спадковими правовідносинами», яким приділено увагу в підрозділі 1.2. роботи.

7. Робота має технічні описки. Наприклад, на сторінках 105-107 роботи є посилання на ст. 63 та 66, а назва законодавчого акту відсутня, тощо.

Висловлені зауваження характеризують складність досліджених проблем, мають дискусійний характер, а тому не впливають на загальну позитивну оцінку наукового дослідження.

5. Повнота викладу результатів дисертації в опублікованих працях

Основні теоретичні положення та висновки дисертації опубліковано в 5 статтях в наукових фахових виданнях України, 2 статтях – в наукових виданнях інших держав, а також у 5 тезах доповідей і повідомлень на конференціях.

6. Оцінка відповідності змісту автореферату і основних положень дисертації.

На основі аналізу дисертаційного дослідження і автореферату можна зробити висновок про відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації. Наукові результати, висновки та пропозиції, наведені в авторефераті повністю

8
розкриті та обґрунтовані в дисертації. Змістові автореферату притаманна методична і концептуальна цілісність, гармонійність наукового викладу, в цілому позбавленого однобічних чи категоричних висновків.

7. Загальний висновок щодо дисертаційної роботи

Дисертація Хорошої Тетяни Сергіївни на тему: «Реалізація спадкових прав у міжнародному приватному праві» є самостійним завершеним науковим дослідженням, відповідає вимогам, передбаченим у Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, та які висуваються до написання та захисту кандидатських дисертацій, а її автор заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Офіційний опонент:

головний консультант

Головного юридичного управління

Апарату Верховної Ради України,

доктор юридичних наук, доцент

О.О. Кармаза

16.02.2017 р.

